

Günel Hummatova (Paniyeva) Salih
Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti,
Edebiyat Öğretim Teknolojisi Bölüm Başkanı, Ph.D.
Posta: gunelpenyeva@mail.ru
Orkide Kimliği:0000-0002-8916-3484
Tel.+994559176817

70'Lİ YILLARDA GELENEK VE YENİLİK

Dipnot: 70'li yılların nesirinde gelenek ve yeniliğin izleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca edebiyat eleştirmenleri ve edebiyat eleştirmenlerinin bu dönemin nesrine ilişkin görüşleri de analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Nesir, gelenek, analiz , edebiyat eleştirmenleri.

TRADITION AND INNOVATION IN 70'S PROSE

Annotation: Traces of tradition and innovation in the prose of the 70s were tried to be analyzed. Also, the opinions of literary critics and literary critics about the prose of this period were analyzed.

Key words: Prose, tradition, analysis, literary critics

70'li yılların düzyazısında dikkat çeken en önemli yönlerden biri, toplumun gelişme yasalarının, öncü ve belirleyici yönlerinin, ne kadar önemli ve gerekli olursa olsun, sanat açısından zaten azınlıkta olmasıdır. Dolayısıyla, o dönemde daha önce önemsiz ve ikincil kabul edilen bireysel yönler de büyük önem verildi. Edebiyat eleştirisi, haklı olarak, yalnızca önde gelen eğilimleri yansıtmaya göreviyle yetinmenin, yaşamın malzemesi üzerinde cerrahi bir operasyona, tek taraflı bir analize yol açabileceği görüşündedir. Modern teorik düşüncenin, yaratıcı yönleme ilişkin açıklamalarında edebi süreçteki yeni eğilimleri dikkate alması ve bunu genelleştirmeye çalışması da övgüye değerdir. Edebiyat ansiklopedisinde şöyle tanımlanır: "Sosyalist gerçekçilik, Kurmacadaki gerçekliğin yönleri, önde gelen tarihsel eğilimler, sosyalizmin muzaffer başlangıcının tipik koşullarda doğru yansımaları."(3,12) En çok kullanılan yöntem ve eğilimin gerçekçiliğin ötesine geçtiğine tam da bu dönemin düzyazılarında tanık oluyoruz. Ancak bu gerçekçilik, 30'lu yıllardan farklı olarak, hayatın gerçeklerini olduğu gibi, sert ayrıntılarla tasvir etmesiyle farklılaşıyordu. Aynı zamanda 50'li yıllarda temelleri atılan ve 70'li yıllarda tam gelişim noktasına ulaşan yeni bir türün - ütopyik eserlerin - yaratılmasıyla birlikte soyutlama akımından da yararlandı.

Bir dönem birimi olarak 70'li yılların edebiyat düşüncesini karakterize eden özelliklerden biri, modern insanın, modern psikolojik ve ahlaki gerçeklerin daha eksiksiz ve daha doğru anlaşılması arayışında, sanatsal düşüncenin sıradan, sıradan, basit olanla buluşmaya başlamasıdır. kahraman daha sık. Kuşkusuz kahramanın türü, sanatsal niyetin ve estetik idealin kapsamını ve kapsamını tek başına belirlemez. Eğer herhangi bir "kahraman hayatımızın, sosyalist gerçekliğin partizan, nesnel, analitik bir analizi yoluyla dönüştürülebilirse, o zaman o, sosyalist gerçekliğin sanatsal imaj ve tip cephaneliğinin gerekli bir kahramanı olarak estetik varoluş hakkına sahiptir." (7.p .176) Eleştirmenin de belirttiği gibi, bu tür kahramanların seçimi sosyalist gerçekçilik eğilimine atfedilir ve bu kahramanın "sıradan" ve "sıradan" insanlar arasından seçilmesi asıl meseledir. Edebiyat eleştirisinin defalarca gösterdiği gibi, Modern Azerbaycan düzyazısı daha

çok "sıradan" insanların hayatı ve günlük yaşamıyla ilgileniyor. Davranışlarıyla, konuşmalarıyla, dünya görüşleriyle ilk bakışta diğerlerinden öne çıkmayan insanlar, başkarakterlerin yerine geçiyor. Bu türden yeni kahramanların kendi kendini analiz anlarında dikkat çekmesi ve diğer nesillerin kahramanları ve insanları arasından seçilmesi, düzyazımızda "düşünen" kahramanların oluşmasına yol açmıştır. Burada düşünmek ve hüküm vermek bir anlamda eylem anlamına gelmektedir. Dolayısıyla görüntünün aktivizmi mutlaka birine karşı açıkça mücadele etmek anlamında değil, aynı zamanda kendini ve başkalarını belirli bir düzeyde analiz etmek olarak anlaşılmalıdır. Düşünme veya içsel, pasif protesto daha büyük ölçekte kendini gösterir. Bu kavramın düzyazımızdaki en yaygın yanı, sıradan insanların - çalışkan köylülerin, işçilerin ve aydınların - sanatsal bir imgesi olmasıdır. Ama aynı zamanda her sıradan insanın düşünen, kendini bilen bir kahraman olarak kabul edilemeyeceği bir nokta da var. Düşünen insan elbette ki anlamının manevi ve ahlaki vasıflarını taşıyan ve içsel tanınma yeteneğine sahip bir kahramandır. İç monolog, "düşünen kahraman"ın tanımlanması için uygun bir sanatsal araç haline gelir. İç monolog diyalojik bir karaktere sahiptir ve önemli özellikleri arasında ahlaki bir çatışmayı yansıtır. Seçilen kahramanın eserde hangi pozisyonu alacağı belli değil. Çünkü bu dönemin kahramanlarının "olumsuz" ya da "olumlu" karakterinden bahsetmek mümkün değildir. İnsan bu edebiyatta tüm doğallığı ve karmaşıklığıyla ortaya çıkmıştır: "Garip, başarısız, zıt, karmaşık, kaderi karmaşık insanlar, hayattaki şanssız insanlar, üniformasız, cilasız, kaba düşünürler, mizaçlar ve karakterler düzyazıya akmaya başladı. Ev ve maneviyatta hakikat ve adalet arayışında, bazen sonuçları tuhaf görünüyor, iktidardaki standart "Sovyet adamı" dogmasına ve anlayışına uymuyorlar (6. s. 127).

Eleştirmenin belirttiği gibi, bu tutarsızlık elbette tesadüfi değildi; yazarlar sadece gerçeği, hayatı olduğu gibi yansıtıyorlar. Hayatta bu tutarsızlık nesnel olarak kendini gösterdi. Azerbaycanlı araştırmacılardan M.İbrahimov, manevi arayışların düzyazısında önceki olumlu-olumsuz kutuplaşmanın ortadan kalkmasını şu şekilde açıklamaktadır: "Aşırı olumluluk ve aşırı olumsuzluktan uzaklaşan ve insanı kapsamlı bir biçimde anlatan modern düzyazı plan, doğal olarak folklorun belirsizliğinden besleniyor." (5.s.13) Elbette folklor örneklerine baktığımızda bazı kahramanların salt "olumsuz" veya "olumlu" bir karaktere atfedildiğine tanık olmanın yanı sıra olumlu bir bakış açısının da olduğunu görüyoruz. Her olumsuzun içinde tam yüz tane olumsuzun bulunmadığına, olumlunun da yokluğuna tanık olmuyoruz. Bu özelliği ve tipolojik yakınlığı modern romanın tema, fikir-içerik, kahraman gibi önemli bileşenlerinde, hatta romanın sanatsal biçim ve üslubunda bile görebiliriz ve I. Efendiyev'in "The Guardian" adlı romanını gösterebiliriz. Sarı Gömleğin Hikayesi" buna örnektir. Örneğin İ. Efendiyev'in "Sarı Gömleklili Valeh Hikayesi" adlı romanının ana karakteri Valeh ve K. Talibzade'nin makalesinde negatif nüsha olarak verilen Gülbala nüshalarının analizini ele aldığımızda, Bu iki kopyadan hiçbirinin bütünüyle olumsuz ya da bütünüyle olumlu olmadığı sonucuna varabiliriz. Valeh'deki olumsuzluk avukatının yolda soyunması ve Gülbala'nın mahallesindeki gençlere tepeden bakması onun karakterinin ideal olmadığını ve hayatta bir şeylerin tamamlanmadığını işaretidir. Eğer kendisine "aldi-Gulbala" gibi bir söz verilmiş olsaydı Valeh'in bu olumsuzluğunu fark eder, onu yaşadığı mahallenin kanunlarıyla yakından tanıştırır ve yanlış bir şey yapmadığını ispat ederdi. Ayrı bir ortamda yaşadığını, herkesin kendi ortamının kurallarına göre hareket ettiğini hayranlıkla aktarmaya çalışırdı. Eleştirmen Valehin, Balaami'nin yolda soyunmasının olumsuzluğunu Gülbala'nın diliyle şöyle anlatıyor: "Balaami'nin, pantolonunu çıkarıp sokak ortasında bırakan eşiniz Sarıköyna'ya sataşması hoşuma gitmedi, üzüldüm. senin için..." (9.s.67)

Kuşkusuz bu yılların düzyazısının sıradan, sıradan kahraman imgeleriyle zenginleştirildiğini haklı olarak söyleyebiliriz. Ancak sıradan olanın içinde olağanüstüyü yaratmak, sıradan olanın içinde büyüklük, olağanüstü olanı yaratmak bu yılların düzyazısının temel değerlerinden biridir.

70'lerin en iyi gelenekleri arayan düzyazı yazarları, sanatsal kişi kavramını, sanatsal analizi ve kişiliğin tanımını tamamen yeni bir düzeye yükseltti. İşlerinde, ekonomide, üretimde, toplumsal ilerlemede vb. sorun değil, tüm bunların merkezinde yer alan kişinin manevi dünyası, psikolojisi ve sosyal konumu, kişinin iç dünyasında yaşanan süreçler, kişinin ideal ile normallik arasındaki konumu, içsel aktivite ve imkansızlık arasındaki konumu saflık ve deformite, maneviyat ve çevre arasındaki temas ilgi çekicidir. "Düzyazımızda ana odak noktası insan psikolojisi ve maneviyatının, insan zekasının analizi ve ifadesidir. Bu süreçle bağlantılı olarak son zamanlarda çokça konuşulan bir konu olan "entelektüel" yaratıcılık konusu dikkat çekmektedir... İnsanın entelektüel-manevi dünyasının sanatsal analizi, anlatımı ve gerçekliğin insanda gerçekleşmesi bu dünya Sovyet edebiyatında mitolojiden folklora kadar çeşitli şekillerde temsil edilir, gelenekler kullanılarak gerçekleştirilir." (2. s. 35)

S. Ahmadov'un "Tepedeki İşaret" öyküsünün kahramanı Laçın, güvenilirliği, yenilikçiliği ve özgünlüğüyle diğer yıllarda yazılan eserlerin kahramanlarından tamamen farklıdır. Hikayenin ilk sayfasında yazar, okuyucuyu kahramanın kaderine yaklaştırıyor ve bu anlatımla kahramanın özelliklerinin belli bir kısmını gözümüzde canlandırıyoruz. Böylece ilk görüntüden itibaren Laçın, cesur, korkusuz, saf ve temiz duygularla yaşayan bir genç olarak gözümüzde canlanıyor. Adaleti ve adaleti her şeyden üstün tutar. Onun için adalet ve dürüstlikle iş yapmak en kutsal iştir. Laçın'ın bu karakteri nedeniyle hemşehrileri ona çok saygı duyuyor ama aynı zamanda ondan korkuyor ve dışlanıyor. En çok korkulanlar ise, haksızlık yapan, kötü işler yapan, eğrilik ve münafıklık gibi özelliklere sahip olanlardır. "Çiçeği yeni açıp aşık olan oğlanlar ve kızlar" buluşmak için تنها bir yer ararken bile kimseden değil Laçın'den korkarlar. Garip karakteri, güzel yüzleri ve rahatsız edici davranışlarıyla bu küçük kasabaya canlılık getiren Laçın, askere gittiğinde herkes onu özler.

Yazar, Laçın'ın korkusuzluğunu, yiğitliğini ve vatanseverliğini göstermek amacıyla, askere gidişini, gözlerinden yaşlar akarak, üzgün değil, cesur, gülen ve mutlu bir şekilde, hiçbir hatasız, hatasız bir şekilde askerliğini tamamladığını tasvir etmektedir. Sanki bu hizmet ona evinin ve kasabasının değersizliğini bildirmişti. Bu onurlu konum Laçın'i değiştirdi ancak hemşehrileri ve yakınları bu değişikliği kabul edemedi. Zaten Laçın'ın değerinin düştüğünü, eskisi gibi düşünülmediğini hissediyordu. Laçın çevresinde adaletsizliğin ve keyfiliğin yavaş yavaş büyüdüğünü gördü. Bu durum onu da kötü etkiledi ve o da buna kayıtsız kalmadı, isyan etti. Laçın hayalini gerçekleştirmek ister ama liberal, insanlık dışı, ilkesiz, çarpık ve kirli ilçe yöneticileri onun bu basit, sıradan hayalini gerçekleştirmesine izin vermezler. Çünkü Laçın hepsinden daha saftır, cesurdur, münafıklığın, münafıklığın ne olduğunu bilmez. Buradan yalancılara, münafıkların ve münafıkların yaşadığı ortamda hayallerine ulaşabilecekleri sonucuna varılabilir. Çünkü bu toplumun lideri münafıktır, rüşvet alan biridir. Laçın gibilere ihtiyacı yok. Bu o toplumun kuralıdır. Sanki bu topluma yabancıymış gibi. Laçın bu toplumda çölde büyüyen yalnız bir ağaç gibidir. Laçın bu haksızlığa karşı çıkmak, bu haksızlığa son vermek istiyordu ve bunu tek başına yapmaya çalıştı. "...Ama nasıl, hangi yollarla? İşsiz, yoksul, aşka kapılmış, evsiz, evsiz bir genç bütün bunları tek başına yapabilir mi? Rütbe ve görevden, ağabeyden sekretere, milis şefine kadar ruhlarının derinliklerinde olan bu insanların ördüğü kirlilik engeli nasıl aşılır? "(4.s.299) eleştirmen haklı olarak Laçın'ın bu olayı tek başına çözemeyeceğini söylüyor. İmkansız bir göreve başlamak istiyordu. Bu onun talihsizliği ve trajedisiydi. Onu kimse anlamıyor; annesi, kardeşi, arkadaşı-tanıdığı, bu kasabada yaşayan kimse. Bu insanların çoğu onun saf ve temiz duygularından uzaktır. Laçın gibilerin varlığından endişe duyuyorlardı. Çünkü kendisiyle birlikte kendilerini de yakıp kül etmesinden korkuyorlar. Laçın onlar için bir ateşti. Bu yangını söndürmek için suya ihtiyaçları vardı. Yazarın seçtiği itfaiye istasyonu bu yangını söndürmek için ustaca bulunmuş bir yerdir. Bu istasyon, genç adamın ruhsal ve fiziksel gücünü yavaş yavaş söndürmek için seçilmiş mükemmel bir vastadır. Buradaki şef, Laçın'ın tam tersi, ahlaksız, insanlık bilgisi olmayan, bu ateşe çok ustalıklı su döküp söndüren kurnaz bir karakterdir. O, riyakârlıkla, hileyle, yalanla bu seviyeye ulaşmış, hem üst

hem de alt kast temsilcilerinin derin sempatisini kazanmış, hak ve adaletin ne olduğunu bilmeyen, o dönemin tipik bir lideri örneğidir. Yazar bu hikayede iki kutuptaki insanların buluşmasını anlatıyor: gerçeğin habercisi ve adaletin ne olduğunu bile bilmeyen kişi. I. Shikhli bunu şöyle anlatıyor: “İnsan karakterinin bu iki kutbu, topluma karşı tutumun bu iki yönü her gün buluşuyor ve aralarında gizli bir mücadele başlıyor. Hasanhan, iradesini kırmak, fikrini değiştirmek ve soğukluğuyla onu eritip yenmek ister. Laçın'ın trajedisi, bu gizli "savaşa" hazır olmaması, görememesiydi." (7.s.354).

Çünkü bu genç adam esnek değil, çalışkan ve gururlu. Saf ve temiz bir kalbi var. Hasankhan'ı ilk başta sevmez, zamanla Hasankhan kurnazlığıyla onun manevi gücünü çalar ve böylece onu kendine bağımlı hale getirir. Laçın ona tamamen itaat eder ve Hasanhan onu hem zihinsel hem de fiziksel olarak kazanır. Eleştirmenler, anlatının analizine ilişkin makalelerinde bu kahramanların tutumunu tartışırken, "Dağ şelalesi gibi koşan bir gencin ruhsal ve fiziksel gücünü yok edecek kadar ustaca bu noktanın bulunması şaşırtıcı" dedi. " Onu karartıp buzdan ve taştan kalbine teslim etmektir."(1.s.116) Bu fikirlere varmak, Hasanhan'ın Laçın'e olan tavrından, ona olan yakınlığından ve kurnazca yol bulma yollarından kaynaklanmaktadır. Onun kalbi. Laçın'ı yok etmek Hasan Han'a verilen önemli bir görevdi. Ne olursa olsun onu yok etmeliydi. "Hasanhan bu bahar ateşini ve gök gürültüsünü söndürmek için elinden geleni yapıyordu, Laçın'ın ruhundaki ateşi ona hissettirmeden yavaş yavaş söndürmek için var gücüyle çabalıyordu"(4.s.302) zordur.

Laçın bu toplulukta yamaçta görünen bir işaret olduğundan o tepedeki tek mezara çarpılarak mağlup edilir. Yazar, yalan ve iftiralarla dolu bu kasabada kim öne çıkıyorsa, o yokuşta beliren tabelaya yöneldiğini ifade etmek ister. Eserin isminin yazarın seçimi Laçın'e işaretidir. Bu şehirde yaşayan Laçın, diğerlerinden farklı olarak hakkın ve adaletin sembolüdür. Tam da farklı olduğu için birlikte onu ortadan kaldırmaya karar verirler ve sonunda istediklerini elde ederler. Buradaki yazar her zaman doğrunun ve iyinin zaferini değil, tüm toplumun zaferini - çoğunluğun birliğini - gösteriyor. Bu çokluğun iyi ya da kötü olması önemli değil. Eleştirmen V. Yusufli, bu hikayeyi analiz ederken şöyle yazıyor: "S. Ahmadov'un "Tepedeki İşaret" hikayesinin kahramanı Lach, çevresinde gerektiği gibi takdir edilmiyor ve bunun nedeni, o ülkenin normatif ahlaki kurallarında aranmalıdır. çevre. Laçın, iç dünyasının güzelliğini ifade etmekte zorlanır ve bunu göstermeye gerek duymaz, insanların onu anlayacağını düşünür. Ama kimse onu anlamıyor, dolayısıyla kahramanla çevre arasında bir yanlış anlaşılma var." (10. s. 162).

Yukarıda bu hikâyeye ilgili söylediklerimizin sonucu ve hikâyenin genel hikâyesi şu şekilde özetlenebilir: "Tepedeki İşaret" anlatısı, insan doğasının iki kutbu arasındaki mücadeleye adanmıştır: kayıtsızlık, durgunluk ve dinginlik ile bu mücadelenin hareketliliği ve toplumsal yansımaları. S. Ahmadov, insan ve faaliyet kavramlarının her zaman bir arada olduğunu göstermek istiyor. İnsanın varlığı, faaliyetiyle belirlenir. Toplumun temel kaygılarından biri de insanın yaşamdaki yerini bulabilmesi, potansiyel gücünü en azından asgari düzeyde kullanabilmesi ve bunun koşullarını yaratabilmesidir. Eğer kişi bunu başaramazsa veya yapmasına izin verilmezse onun trajedisi başlar” (5. s. 356). Laçın trajedisi bu nedenle yaşandı ve kendi trajedisiyle sona erdi. Bu anlatıda zafer olumsuzun zaferiydi. Eğer mümkün olsaydı, millî ahlakın önüne toplumsal ahlak, yani toplumumuzda nefsinin kölesi olan insanların çoğunluğu ve kötü niyetleriyle tüm toplum galip gelirdi.

Referans listesi

1. Aliyev N. Sanatsal düzyazı ve köy. Bakü, Yazıçı, 1988, 144 s.
2. Hajiyeve A. Destan geleneği ve modern sanatsal düzyazı. Bakü, Bilgi toplumu, 1984, 44 s.
3. Huseynov A. "Zamanın ve Düzyazının Hareketi". "Edebiyat ve Sanat" gazetesi, 1975, 15 Şubat, s. 12-13
4. Khalilov G., Gasimzadeh H. Yaşam ve biliş. Bakü, yazar, 1980, 360 s.
5. İbrahimov M. Bütün güzel şeylere ölüm. Bakü, Azernaşr, 1993, 376 s.

6. İmanov M. Modern Azərbaycan düzyazısında psikoloji. Bakü, Karaağaç, 1991, 116 s.
7. Garayev Y. Şiir ve düzyazı. Yazıçı, Bakü, 1979, 198 s.
8. Şihli I. Yıllar geçti. Bakü, Yazıçı, 1980, 368 s.
9. Talibzadeh K. "Yazarın fikri ve gelişimi". "Edebiyat ve Sanat" gazetesi, 1980, 4 Nisan, s.67.
10. Yusifli V. Düzyazı: çatışmalar, karakterler. Bakü, Yazıç, 1986, 165 s.